

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Постановка проблеми та її актуальність. Сьогодні громадянське суспільство в Україні стало одним з вирішальних чинників становлення та розвитку сучасної незалежної демократичної держави. Воно перетворилося на ключову сферу ефективного вирішення широкого кола питань політичного і соціально-економічного розвитку нашої країни.

У наші дні продовжується процес наукового осмислення проблем громадянського суспільства в Україні. Він має вагомий результат, але поки що, їх вплив на відповідний процес є недостатнім. Одним з важливих напрямків вивчення громадянського суспільства залишається осмислення змісту і сутності громадянського суспільства. Сьогодні продовжує залишатися актуальним питання характеристики історичних умов його зародження та еволюції.

Мета дослідження: дослідити особливості та специфіку процесу формування громадянського суспільства в Україні.

Об'єкт дослідження: трансформаційні процеси в громадянському суспільстві в Україні.

Предмет дослідження: осмислення змісту і сутності громадянського суспільства в Україні.

Стан дослідження. Дослідженням питань громадянського суспільства в Україні займалися такі науковці, як: В. Бакуменко, М. Логунова, О. Мапшкова, А. Романюк, В. Скрипнюк, Т. Кухар, М. Андерсен та інші, але проблема сучасного стану та перспектив розвитку громадянського суспільства залишається недостатньо дослідженою і сьогодні.

Виклад основного матеріалу. Одним із найбільш важливих ціннісних і культурологічних феноменів сучасного суспільства можна назвати громадянське суспільство, яке виступає як сукупність соціальних утворень, об'єднаних специфічними інтересами, що реалізовані поза сферою діяльності держави і дозволяють, в умовах демократичної системи облаштування суспільного життя, контролювати дії держави, – як ієрархії владно-політичних інститутів [1].

Громадянське суспільство формується в результаті історичного розвитку суспільства, задля забезпечення балансу інтересів і потреб між різними соціальними класами та для їхньої реалізації.

Суттєвою ознакою громадянського суспільства є плюралізм інтересів і пріоритетів, які виражають погляди найрізноманітніших верств населення. Слід зазначити, що громадянське суспільство органічно взаємопов'язане з державою, воно не існувало до держави і поза державою, водночас громадянське суспільство має щодо держави верховний суверенітет, сенс якого полягає в тому, що саме інтереси громадянського суспільства мають у країні пріоритет щодо державних інтересів, структури державного апарату, форм держави, державно-правового режиму тощо. Це особливо наочно виявляється у сфері захисту прав і свобод громадянина, де громадянське суспільство може і повинно діяти як сила, що не залежить від держави [1]. Взаємодія громадянського суспільства та держави складається із взаємопов'язаного впливу: держави на громадянське суспільство й громадянського суспільства на державу, де кожній із взаємодіючих сторін треба розуміти особливості функціонування партнера. Виявлення та дотримання основних особливостей взаємодії організацій громадянського суспільства та органів публічної влади суттєво підвищує ефективність діалогу. Громадянське суспільство – це суспільство зрілих, вільних громадян із високим рівнем економічної, соціальної, духовної, політичної культури, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини. Воно вільне від держави, але взаємодіє з нею заради загального блага. Сутність громадянського суспільства полягає у забезпеченні законних прав людини. Особа в ньому здобуває гарантоване право вільного вибору тих чи інших форм економічного і політичного буття, ідеології, світогляду, а також можливість вільно висловлювати свої думки, погляди [2].

Однією з головних умов формування і функціонування громадянського суспільства є специфічна якість особистості кожного громадянина – громадянська активність, яка включає в себе показники громадянськості, громадянської позиції та виступає головним стрижнем, який визначає цінність і цілісність особистості.

На даний момент в Україні спостерігається процес активного розвитку інституту громадянського суспільства. Першим кроком до цього можна назвати акцію протесту громадян України проти фальсифікації виборів Президента України, напередодні повторного голосування у 2004 році, що дістала назву «Помаранчева революція». Протест зібрав величезну кількість людей. За підрахунками Укрзалізниці за період з 21 листопада до 26 грудня до Києва лише зі Львова виїхало від 50 до 70 тис. осіб [3, с. 22]. Цей факт дає підґрунтя стверджувати про формування у свідомості громадян розуміння основних пріоритетів громадянського суспільства, а саме: захист власних ідей, сприйняття та аналіз думки іншої людини, об'єднання задля досягнення спільної мети та загального блага [4].

Слід зазначити, що вітчизняна та світова спільнота були здивовані таким яскравим проявом активності українських громадян. Це кардинально змінило ставлення представників світу до України як демократичної держави. аступним важливим етапом формування громадянського суспільства в Україні стали протести громадян кінця 2013 – початку 2014 року, що дістали назву «Євромайдан». Вони були викликані призупиненням процесу підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Цей протест являв собою масштабне дійство, включаючи мітинги, демонстрації, студентські страйки. «Євромайдан» значно розширився з 30 листопада 2013 р., після силового розгону студентської демонстрації. Ці події можна впевнено називати революцією, адже революція – термін дуже багатозначний і не обмежується традиційними підходами, які панують у суспільній свідомості посткомуністичних країн [5].

Революція – це втілення здатності людини творити політичні зміни. Українська революція 2014 року наочно демонструє єдність громадянського суспільства України задля досягнення спільної мети (поновлення курсу на Євроінтеграцію). Прояв громадської активності за останні роки вражає своїм різноманіттям, окрім численних громадських організацій за останній рік було створено понад 50 добровільних батальйонів та розпочався потужний волонтерський рух на підтримку військових. Добровільні батальйони – це військові формування з правоохоронними функціями, що входили до системи Міністерства внутрішніх справ і призначені для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян України. Наразі добровільні батальйони входять до структури Збройних Сил України та беруть участь в антитерористичній операції на Сході нашої країни [6,7].

За останні роки також стрімко набирає поширення волонтерський рух. Слід наголосити, що волонтерство в Україні не є новим соціальним інститутом, але через аморфність громадянського суспільства цей інститут майже не розвивався. Закон України «Про волонтерську діяльність» [8] зазначає, що волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги (ст. 1). На сьогодні ж волонтерський рух в Україні – одна з найефективніших форм боротьби громадян із різного роду негативними явищами. Він є невичерпним джерелом порозуміння та взаємодопомоги громадян, а й джерелом набуття громадянської освіти, дає людині можливість реалізувати себе у служінні суспільству [9].

Велика кількість громадських організацій поєднує молодих людей, які на добровільних засадах беруть участь у соціальних програмах щодо попередження негативних явищ у молодіжному середовищі та надання допомоги іншим у їх розвитку, соціальному становленні, інтеграції у суспільство тощо. Така діяльність потребує від добровольців не лише бажання та наявності вільного часу, а й певних знань із психології, соціальної педагогіки, соціології, медицини, юриспруденції тощо. На сьогодні найпоширенішими напрямками роботи волонтерів є: підтримка малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації, надання волонтерської допомоги Збройним Силам України та інше [10]. Результати соціологічних

досліджень свідчать про те, що український волонтерський рух у 2014 р. за масштабом поширення став безпрецедентним виявом громадської самоорганізації. Зростання активності волонтерського руху було обумовлене двома основними факторами: внутрішньополітичною кризою, що призвела до розбалансування системи державного управління, дефіциту якісних управлінських рішень, браку ресурсних можливостей, та зовнішньою агресією, яка поглибила дисбаланс між здатністю держави ефективно виконувати свої функції та забезпеченням основних потреб громадян. Кризові процеси в країні та зовнішні впливи поставили під загрозу існування України як національної держави, що було сприйнято громадянами як особистий виклик, загрозу їх самоідентифікації [11, с. 16].

Висновки. Слід зазначити, що громадянське суспільство в Україні є надзвичайно перспективним і готовим до переходу на новий рівень свого розвитку – європейський, а не пострадянський, як було до того. Громадянське суспільство повинно діяти синхронно, як цілісний організм, фінансувати свої ідеї та проекти самостійно і тим самим охороняти свою незалежність; 2) встановити свій вплив на органи державної влади через представництво у Верховній Раді. Цей вид представництва не може керуватись чи фінансуватись урядом, але політикам слід прислухатись до думки громадянського суспільства; 3) на законодавчому рівні закріпити поняття «громадянське суспільство» та визначити його права, обов'язки та сферу діяльності; 5) створити сприятливі умови для залучення молоді до політичного процесу та дати можливість ініціативній молоді виносити власні соціальні та політичні проекти на громадські слухання на місцевому рівні, а в подальшому і на загальнодержавному.

Література

1. Гончарук-Чолач Т.В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. 250 с.
2. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку: монографія / за заг. ред. Ф. Рудича. – К.: Парламентське видавництво, 2006. – 412 с.
3. Народовладдя та громадянське суспільство в сучасній Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/politolog/16736>
4. Ставнійчук М. Дефіцити демократії може покрити лише активне громадянське суспільство / М. Ставнійчук // Дзеркало тижня. Україна. – 2012. – № 12. – 30 березня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/defitsiti_demokratiyi_mozhe_pokriti_lis_he_aktivne_gromadyanske_suspilstvo.html
5. Романюк А. Соціальний портрет учасників акцій протесту в Києві напередодні повторного голосування під час президентських виборів в Україні / А. Романюк // Політекст. – 2004. – Листопад-грудень. – 8 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lnu.edu.ua/faculty/Phil/Romanyuk.pdf>
6. Ворожбит О. Майкл Андерсен: «Україна має найдивовижніше громадянське суспільство на пострадянських теренах. Але йому бракує політичного впливу» / О. Ворожбит // Тиждень.ua. – 2014. – 13 червня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/World/111590>
7. Гуральська А. Звіт: Добровольчі батальйони. Виникнення, діяльність, суперечності / А. Гуральська // Фондація «Відкритий Діалог». – 2015. – 18 травня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.odfoundation.eu/a/6444.zvit-dobrovolchi-batalyoni-viniknennya-diyalnistisuperechnosti>
8. Батальйон «Дніпро» перетворився на полк і може отримувати потужнішу зброю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vidomostiua.com/content/9514>
9. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 42. – Ст. 435.
10. Лях Т. Л. Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Т. Л. Лях. – К., 2009. – 304 с.
11. Лозовицький О. С. Молодіжне лідерство і волонтерство в Україні / О. С. Лозовицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=73474
12. Горелов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадські практики: аналітична доповідь / Д. М. Горелов, О. А. Корнієвський. – К.: НІСД, 2015. – 36 с.
13. Політологія [Текст]: навч. посіб. / Т. В. Гончарук-Чолач, О. М. Рудакевич, М. Гурик [та ін.]; за ред. Т. В. Гончарук-Чолач. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2019. – с. 320.